

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

2026-YIL

AVGUST 8-SON, I-QISM

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 - Texnika fanlari

08.00.00 - Iqtisodiyot fanlar

Google
Scholar

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

OpenAIRE

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ФИЛИАЛ В г. ТАШКЕНТЕ

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 2026-yil, avgust.

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afarovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc)

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.08.06 – "G'ildirakli va gusenisali mashinalar va ularni ishlatish" (texnika fanlari)
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK
Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

IQTISODIYOTGA TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSİYALARNI JALB ETISHNING SAMARALI DAVLAT BOSHQARUVI.....	9
Amirov Otabek Xudoyberdi o'g'li	
РОЛЬ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В СИСТЕМЕ ФИНАНСОВОГО КРИЗИС-МЕНЕДЖМЕНТА ПРЕДПРИЯТИЯ.....	14
Маннапова Раъно Абборовна	
METROPOLITEN SANOATIDA MAHALLIYLASHTIRISH SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING INTEGRAL METODOLOGIK MODELİ	22
Mansurov Xamrokul Ilxomovich	
INVESTMENT COOPERATION BETWEEN UZBEKISTAN AND CHINA: CHALLENGES AND PROSPECTS ..	29
Liu Qing	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI BANK TIZIMI: MARKAZIY BANK VA UNING VAZIFALARINING IQTISODIY ASOSI.....	36
Sherkulova N.B., Fayzullayeva Maxliyo	
MINTAQAVIY IQTISODIYOT: MUAMMOLAR VA XALQARO TAJRIBA.....	41
Yorqin Xudoyberdiev	
BIZNES SUBYEKTLARINING EKSPORT FAOLIYATINI MOLİYALASHTIRISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING ASOSIY OMILLARI	45
Karamatdinova Aysawle Paraxatovna	
YOSHLAR TADBIRKORLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PDCA TAMOIYILIGA ASOSLANGAN 7 BOSQICHLI TAKOMILLASHTIRILGAN TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMI	53
Xojiyev Ma'murjon Muxsinjon o'g'li	
HUDUDIY SPORT-SO'G'LOMLASHTIRISH TURIZMINING RIVOJLANISHIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR..	62
Misirxonov Habibxon Iskandar o'g'li	
TRANSPORT SOHASIDA AYOLLAR BANDLIGINI TA'MINLASHNING INTEGRATSIYALASHGAN BOSHQARUV MODELINI TAKOMILLASHTIRISH	71
Abdukarimova Dilnozaxon Mamurjon qizi	
QALMOQIR KONI MIS-MOLIBDEN RUDASINING GRANULOMETRIK TARKIBI VA METALLARNING YIRIKLIK SINFLARI BO'YICHA TAQSIMLANISHINI TAHLIL QILISH	78
Samadov Alisher, Abdusamiyeva Lobarxon	
VELOCITY CALCULATION AND ANALYSIS OF MANIPULATOR MOTION BASED ON THE DIFFERENTIAL APPROACH	83
Egamberdiev Azimjon, Djuraev Sherzod	
PAXTA-TO'QIMACHILIK KLASSTERLARIDA INNOVATSION MAHSULOTLAR ISHLAB CHIQRISHNI RAG'BATLANTIRISH OMILLARINI BAHOLASH.....	88
Tojiyev Sa'dulla Muhitdinovich	
KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK BARQAROR RIVOJLANISHINI EKSPORT SALOHİYATINI OSHIRISH ORQALI TA'MINLASH.....	93
Jo'raxonov Muzaffar Eskandarovich	
MILLIY TURIZM EKOTIZIMINI XALQARO RAQAMLI PLATFORMALARGA INTEGRATSIYA QILISHNING STRATEGIK MEXANIZMLARI.....	101
Temirov E.I.	
TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSİYALARINING EKSPORT SALOHİYATINI OSHIRISHDAGI TA'SIRINI BAHOLASH	109
Mutorov Ilhom Avazjon o'g'li	
TIJORAT BANKLARI AKTIVLARINI BOSHQARISHNING METODOLOGIK ASOSLARI.....	116
Ziyodullayev Sodiqjon Mamadillayevich	

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ НА ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯМИ МИНЕРАЛЬНО-СЫРЬЕВОГО КОМПЛЕКСА РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН.....	121
Худайбердиева Камила, Абдурахманова Мунаввар	
СОВРЕМЕННЫЕ ИСТОЧНИКИ ФИНАНСИРОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ ТЕКСТИЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ И НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ ИХ ДОСТУПНОСТИ	127
Дадабоева Муштари Хамидиллаевна	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ УПРАВЛЕНИЯ КОНКУРЕНТНЫМ ПОТЕНЦИАЛОМ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ	138
Ташмухамедова Карима Саматовна	
ИНТЕГРАЦИЯ ОЦЕНКИ КОРПОРАТИВНОГО РИСК-МЕНЕДЖМЕНТА В ИНДЕКС КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ СТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН.....	143
Маманазаров Ойбек, Аблаева Валентина	
TURIZMDA PROFESSIONAL TA'LIM VA O'QITISH (VET) TIZIMLARINING QIYOSIY TAHLILI: O'TISH DAVRI IQTISODIYOTLARI UCHUN SINGAPUR VA AVSTRALIYA TAJRIBASI.....	150
Abdullabekova Noilaxon G'ofurjon qizi	
TIJORAT BANKLARI FAOLIYATINI CAMELS TIZIMIDA BAHOLASHNING NAZARIY VA METODOLOGIK TADQIQI	156
Safaraliyev Basir Norboyevich	
TIJORAT BANKLARI FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYASINI ISHLAB CHIQISH MEKANIZMI VA TRANSFORMATSIYA NATIJADORLIGINI BAHOLASH	162
Vafiyev Raxim Xalimjonovich	
JINCHAN REAGENTI YORDAMIDA KVARSLI-PIRIT KONSENTRATIDAN OLTINNI TANLAB ERITIB AJRATIB Olish.....	169
Rahmonova Umida, Xasanov Abdurashid, Saidahmedov Aktam	
QALMOQQIR MIS-MOLIBDEN RUDALARI MINERALLARINING OCHILISH DARAJASINI BAHOLASH VA BOYITISH TEXNOLOGIYASINI ASOSLASH.....	174
Samadov Alisher, Abdusamiyeva Lobarxon	
ФАКТОРЫ МОЛОДЕЖНОЙ БЕЗРАБОТИЦЫ В УЗБЕКИСТАНЕ: ЭКОНОМЕТРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ ДЕМОГРАФИЧЕСКИХ, МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИХ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ	179
Мусаева Шоира, Усмонова Дилфуза	
QARZ KAPITALI ASOSIDA LOYIHALARNI AMALGA OSHIRISHDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK (DXSH) AMALIYOTINING AHAMIYATI	183
Xushvaqov Islombek Muxammadi o'g'li	
ANGREN VA YANGI ANGREN IESLARINING KUL-SHLAK AG'DARMALARI TEXNOLOGIK NAMUNALARNING MODDIY TARKIBINI O'RGANISH	189
Almatov Ilxomjon, Xatamov G'ayrat, Jabborov Ergash, Sodiqov Farrux	
AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARI SOHASIDA MOLIVAVIY NATIJALAR HISOB METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHNING YAXLIT TIZIMI	195
Bekchanov Faxriddin Atabekovich	
XIZMATLAR SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA TIJORAT BANKLARI FAOLIYATINI O'RNI	200
Safaraliyev Suyun Sheraliyevich	
RESEARCH AND DESIGN OF ANAEROBIC REACTORS FOR EFFECTIVE FERMENTATION OF AGRICULTURAL RESIDUE	204
Dilbar Ramazonova	
"TARMOQLARDAN FOYDALANISH" BOBINI O'QITISHDA MUALLIFLIK TA'LIM PLATFORMASIDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI	209
Allaberganova Muyassar, Po'lotova Sevinchov	
RAQAMLI MARKETING PLATFORMALAR ASOSIDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEKANIZMLARI	216
Pirmatov Oybek Shovkat o'g'li	

TIJORAT BANKLARIDA ICHKI AUDITNI TASHKIL ETISH VA O'TKAZISH JARAYONLARINING AMALDAGI HOLATI	223
Yuldashev Xurshidbek Mamirjonovich	
ELEKTRON SAVDO PLATFORMALARIDA MOLIVAVIY TAHLIL AMALIYOTINING MUAMMOLARI VA UNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	232
Amanqulova Muxlisa Narsafar qizi	
SURXONDARYODA YASHIL TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI.....	240
Mamatov Sardor, Rashidova Nargiza	
XORIJIY MAMLAKATLARDA UY-JOY NARXLARIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI BAHOLASH TAJRIBASI... ..	246
Sadikova Dildora Abdulla qizi	
TOMORQA XO'JALIKLARI FAOLIYATIDAN KELADIGAN DAROMADLARNI OSHIRISHDA INNOVATSIYALARNING ROLI	252
U.U. Nurullayev	
ECONOMIC EFFICIENCY OF IMPLEMENTING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN WAREHOUSE OPERATIONS.....	257
Abdulazizova Shakhrixoda Azizbek kizi	
IXTISOSLASHUV VA KONSENTRATSIYANI TAKOMILLASHTIRISH ASOSIDA SUT MAHSULOTLARINI YETISHTIRISHNING SAMARADORLIGI VA RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.....	262
Sherbekova Ariuxan Rashidovna	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARI KAPITAL TARKIBINING INVESTITSIYA LOYIHALARINI MOLİYALASHTIRISH IMKONIYATLARIGA TA'SIRI TAHLILI.....	266
Jumaniyazova Feruza Rajabovna	
ОПТИМИЗАЦИЯ РЕЖИМОВ ВЫРАБОТКИ КИСЛОРОДА И СЖАТОГО ВОЗДУХА ДЛЯ СНИЖЕНИЯ ЭНЕРГОЁМКОСТИ ПРОИЗВОДСТВА ЧЕРНОВОЙ МЕДИ.....	271
T.C. Kamalov, X.T. Tashева, D.A. Ishanova, U.I. Ablyayev	
SOLIQ SIYOSATINING INVESTITSION FAOLLIKKA TA'SIRI.....	279
Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Zarif Oripovich Axrorov	
SUV TEJOVCHI TEXNOLOGIYALARNI OMMALASHTIRISH VA JORIY ETISHNI DAVLAT TOMONIDAN MOLIVAVIY QO'LLAB-QUVVATLASHNING SAMARALI TIZIMINI SHAKLLANTIRISH (QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA)	284
Seitnazarov Baxadir Muratbaevich	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIDA MOLIVAVIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASH VA RISKLARNI BOSHQARISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	291
Tuopova Nigora Xolmurod qizi	
VIRTUAL REALLIK SAHNALARIDA KO'P ISHTIROKCHILI HOLISTIK HARAKATNI REAL VAQT REJIMIDA KUZATISH VA KO'P AGENTLI SKELETNI RETARGETING QILISH.....	297
Abdusamatov Abdurasul Abduqahhor o'g'li	
O'ZBEKISTON KAPITAL BOZORIDA FINTEX VOSITALARIDAN FOYDALANISH VA INVESTITSIYA FAOLLIGI.....	304
Karimova Nurjahan Olim qizi	
MAHALLIY AMALIYOTDA MOLIVAVIY..... HISOBOTNI SOXTALASHTIRISHNING ENG KENG TARQALGAN SHAKLLARINI TAHLIL QILISH	311
Xusanov Shuxrat Burxanovich	

MAHALLIY AMALIYOTDA MOLIVAVIY HISOBOTNI SOXTALASHTIRISHNING ENG KENG TARQALGAN SHAKLLARINI TAHLIL QILISH

Xusanov Shuxrat Burxanovich

Farg'ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi, auditor

Annotatsiya: Maqolada mamlakatimiz amaliyotida moliyaviy hisobotlarni soxtalashtirishning eng keng tarqalgan shakllari, shuningdek, ularning kelib chiqishining asosiy sabablari va shart-sharoitlari tadqiq etilgan. Foydalanuvchilarda xo'jalik yurituvchi subyektni moliyaviy holati, faoliyati natijalari va mulkiy holati to'g'risida noto'g'ri tasavvurni shakllantirishga qaratilgan moliyaviy hisoboti ko'rsatkichlarini qasddan buzib ko'rsatishga alohida e'tibor qaratilgan. Soxtalashtirishning asosiy usullari, jumladan, daromadlar va aktivlarni oshirib ko'rsatish, xarajatlar va majburiyatlarni pasaytirish, daromadlar va xarajatlarni tan olish muddatlarini manipulyatsiya qilish, aktivlarni baholashni buzib ko'rsatish, majburiyatlarni yashirish, shuningdek, hisob baholari va usullarini asossiz o'zgartirish ko'rib chiqilgan. Bunday qonunbuzarliklarning kelib chiqishiga sabab bo'luvchi omillar, jumladan, rahbariyatning faoliyat ko'rsatkichlarini yaxshilashga intilishi, ichki nazorat tizimidagi kamchiliklar, manfaatlar to'qnashuvi, mulkdorlar tomonidan bosim o'tkazish va ma'lum moliyaviy ko'rsatkichlarga erishishdan manfaatdorlik tahlil qilingan. Qalbakilashtirishning eng keng tarqalgan shakllarini tizimlashtirish va ularni aniqlashning tegishli tartib-taomillarini ishlab chiqish mamlakatimiz amaliyotida moliyaviy ma'lumotlarning ishonchiligi va moliyaviy nazorat samaradorligini oshirishning muhim sharti hisoblanadi, degan xulosaga kelindi.

Kalit so'zlar: moliyaviy hisobotni soxtalashtirish, audit, audit risklari, firibgarlik belgilari, qasddan buzib ko'rsatish, moliyaviy axborot, buxgalteriya hisobi, hisobotning ishonchiligi, moliyaviy ko'rsatkichlar.

Аннотация: В статье исследованы наиболее распространённые формы фальсификации финансовой отчётности в практике нашей страны, а также основные причины и условия их возникновения. Особое внимание уделено умышленному искажению показателей финансовой отчётности, направленному на формирование у пользователей искажённого представления о финансовом состоянии, результатах деятельности и имущественном положении хозяйствующего субъекта. Рассмотрены основные способы фальсификации, включая завышение доходов и активов, занижение расходов и обязательств, манипулирование сроками признания доходов и расходов, искажение оценки активов, сокрытие обязательств, а также необоснованное изменение учётных оценок и методов. Проанализированы факторы, способствующие возникновению таких нарушений, включая стремление руководства улучшить показатели деятельности, недостатки системы внутреннего контроля, конфликт интересов, давление со стороны собственников и заинтересованность в достижении определённых финансовых показателей. Сделан вывод о том, что систематизация наиболее распространённых форм фальсификации и разработка соответствующих процедур их выявления являются важным условием повышения достоверности финансовой информации и эффективности финансового контроля в практике нашей страны.

Ключевые слова: фальсификация финансовой отчётности, аудит, аудиторские риски, признаки мошенничества, умышленное искажение, финансовая информация, бухгалтерский учёт, достоверность отчётности, финансовые показатели.

Abstract: The article examines the most common forms of financial statement falsification in the practice of our country, as well as the main causes and conditions contributing to their occurrence. Particular attention is paid to the intentional misstatement of financial reporting figures aimed at creating a misleading perception among users regarding the financial position, operating results, and property status of an economic entity. The main methods of falsification are considered, including the overstatement of revenues and assets, understatement of expenses and liabilities, manipulation of the timing of revenue and expense recognition, misstatement of asset valuation, concealment of liabilities, and unjustified changes in accounting estimates and methods. The factors contributing to such violations are analyzed, including management's efforts to improve performance indicators, weaknesses in the internal control system, conflicts of interest, pressure from owners, and an interest in achieving specific financial indicators. The study concludes that systematizing the most common forms of falsification and developing appropriate procedures for their detection are important conditions for improving the reliability of financial information and the effectiveness of financial control in the practice of our country.

Keywords: financial statement falsification, audit, audit risks, fraud indicators, intentional misstatement, financial information, accounting, reliability of financial reporting, financial indicators.

KIRISH

Moliyaviy hisobotlarni soxtalashtirish muammosi zamonaviy xorijiy ilmiy adabiyotlarda muhim o'rin egallaydi, chunki moliyaviy hisobot ko'rsatkichlarini qasddan buzib ko'rsatish investorlar, kreditorlar, auditorlar va boshqa manfaatdor tomonlarning qarorlariga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ushbu turdagi firibgarlik aktivlarni o'zlashtirish va korrupsiyaga nisbatan kamroq tarqalgan bo'lsa-da, uning moliyaviy oqibatlari ancha jiddiyoqdir.

O'zbekiston Respublikasida bozor iqtisodiyotining jadal rivojlanishi, tadbirkorlik faoliyati ko'lamining kengayishi va moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari joriy etilishi sharoitida moliyaviy axborotning ishonchiligi masalalari alohida dolzarblik kasb etmoqda. Buxgalteriya hisobi va auditni me'yoriy-huquqiy tartibga solish takomillashtirilgan bo'lsa-da, ayrim xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatida moliyaviy hisobotlarni qasddan buzib ko'rsatish holatlari uchrab turibdi.

Auditorlik tekshiruvlarini o'tkazish amaliyoti, soliq nazorati natijalari, sud muhokamasi materiallari va mamlakatimiz olimlarining tadqiqotlari shundan dalolat beradiki, moliyaviy hisobotni soxtalashtirish xilma-xil xususiyatga ega bo'lib, turli usul va uslublar vositasida amalga oshiriladi. Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlarning aksariyati firibgarlikning alohida holatlarini tavsiflash yoki ularni buxgalteriya hisobi yoki iqtisodiy xavfsizlik nuqtayi nazaridan tasniflash bilan cheklanadi. Audit maqsadlari uchun moliyaviy hisobotda jiddiy buzib ko'rsatishlarning yuzaga kelish ehtimoli va adekvat auditorlik muolajalarini tanlash nuqtayi nazaridan ko'rsatilgan shakllarni tahlil qilish ancha katta ahamiyatga ega.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilgi tadqiqotda moliyaviy hisobotlarni soxtalashtirish ko'rib chiqilgan kasbiy firibgarlik holatlarining atigi 5 foizida kuzatilgan, biroq undan ko'rilgan o'rtacha zarar 766 ming AQSH dollarini tashkil etgan. Bu boshqa firibgarlik toifalaridan ko'rilgan zarardan sezilarli darajada oshib ketdi¹.

Tadqiqotlarning fundamental yo'nalishlaridan biri moliyaviy hisobotlarni soxtalashtirishning asosiy usullarini tasniflash hisoblanadi. J.T. Wells firibgarlik moliyaviy hisobotini hisobotdan foydalanuvchilarni chalg'itish maqsadida summalar va oshkor etilayotgan ma'lumotlarni qasddan buzib ko'rsatish yoki yashirish natijasi deb hisoblaydi². Muallif soxtalashtirishning asosiy usullarini beshta guruhga ajratadi: soxta daromad; operatsiyalarning vaqtinchalik aniqligini buzish; majburiyatlar va xarajatlarni yashirish; ma'lumotlarni lozim darajada oshkor etmaslik; aktivlarni noto'g'ri baholash. Ushbu tasnif professional adabiyotlarda keng tarqalgan, chunki u buxgalteriya hisobining asosiy obyektlarini qamrab oladi, ular orqali rahbariyat korxonaning moliyaviy natijasi va moliyaviy holatini maqsadli ravishda o'zgartirishi mumkin.

Ilmiy izlanishlarning yana bir muhim yo'nalishi hisobotlarni soxtalashtirish ehtimoli yuqori bo'lgan korxonalarni aniqlash imkonini beruvchi miqdoriy belgilarni izlashdir. Ushbu yo'nalishdagi dastlabki tadqiqotlardan biri O.S. Persons (1995)ning ishidir³. Logistik modellashtirish asosida muallif firibgarlik moliyaviy hisobotlari ehtimoli bilan moliyaviy leveraj, kapital aylanuvchanligi, aktivlar tarkibi va korxona hajmi kabi ko'rsatkichlar o'rtasida statistik bog'liqlik mavjudligini aniqladi. Shu tariqa, moliyaviy koeffitsiyentlarning ma'lum o'zgarishlari xavf ko'rsatkichlari (qizil bayroqlar) sifatida qaralishi mumkin, ammo ular o'z-o'zidan firibgarlikning isboti hisoblanmaydi, degan yondashuvga asos solindi.

Ushbu muammoga professional yondashuv XAS 240 Xalqaro audit standartida ham o'z aksini topgan. Xalqaro standartlar firibgarlik moliyaviy hisobotlari natijasida yuzaga keladigan buzilishlarni va aktivlarni noqonuniy o'zlashtirish natijasida yuzaga keladigan buzilishlarni farqlaydi. Hisob yozuvlari va hujjatlarni manipulyatsiya qilish yoki soxtalashtirish, muhim ma'lumotlarni qasddan chiqarib tashlash, buxgalteriya hisobi tamoyillarini noto'g'ri qo'llash, soxta buxgalteriya yozuvlari, baholash qiymatlarini manipulyatsiya qilish, shuningdek, operatsiyalarni muddatidan oldin yoki kechiktirib tan olish firibgarlik moliyaviy hisobotlarining mumkin bo'lgan mexanizmlari sifatida ko'rib chiqiladi⁴.

Ochiq manbalarda butun O'zbekiston miqyosida moliyaviy hisobotlarni soxtalashtirishdan ko'rilgan jami yillik pul yo'qotishlari bo'yicha aniq rasmiy ma'lumotlar ochiq holda mavjud emas, chunki davlat idoralari bunday yo'qotishlarning yagona statistikasi yoki makroiqtisodiy bahosini e'lon qilmaydi. Lekin bu borada bir qator o'zbek olimlari o'zlarining ilmiy faoliyatida mazkur masalaga o'z munosabatlarini bildirganlar. Masalan,

1 ACFE - Occupational Fraud 2024: A Report to the Nations. <https://www.acfe.com/-/media/files/acfe/pdfs/rtnn/2024/2024-report-to-the-nations.pdf>

2 Wells J.T. Corporate Fraud Handbook: Prevention and Detection. 5th ed. — Wiley, 2017.

3 Persons O.S. Using Financial Statement Data to Identify Factors Associated with Fraudulent Financial Reporting // *Journal of Applied Business Research*. — 1995. — Vol. 11, No. 3. — P. 38–46.

4 XAS 240 «Moliyaviy hisobot auditini o'tkazishda insofsiz harakatlarga nisbatan auditorning majburiyatlari». <https://www.imv.uz/>

iqtisodiyot fanlari doktori, professor I.I. Meliyev 2026-yili “O‘zbekistonda moliyaviy hisobot auditining asosiy masalalari” nomli ilmiy maqolasini e‘lon qildi⁵.

Maqolada ko‘rib chiqilgan muhim muammolar orasida firibgarlik, moliyaviy hisobotlarni buzib ko‘rsatish, moliyaviy hisobotlardagi xato va kamchiliklar, shuningdek, O‘zbekiston sharoitida auditda moliyaviy hisobotlarning ishonchliliğini ta‘minlash masalalari to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘rsatilgan.

Olim Jasurbek Namozovning tadqiqoti O‘zbekistondagi zamonaviy buxgalteriya amaliyoti xususiyatlari va standartlarini hisobga olgan holda, tashkilotlarning moliyaviy hisobotlarida qasddan noto‘g‘ri talqin qilish, soxtalashtirish va xatolarni aniq aniqlash usullari va mexanizmlarini ishlab chiqishga bag‘ishlangan. Ishda quyidagilar to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘rib chiqiladi: buxgalteriya hisobotini soxtalashtirish; qalbakilashtirishni aniqlash modellari; qasddan buzib ko‘rsatish alomatlar; noto‘g‘ri hisobotlarni aniqlash usullari; moliyaviy ma‘lumotlarni buzib ko‘rsatish xavfini nazorat qilish va minimallashtirish⁶.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolani yozishda mantiqiy mushohada, nazariy umumlashtirish, tahlil va sintez qilish, taqqoslash hamda induksiya va deduksiya metodlaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, mamlakatimiz amaliyotida uchraydigan moliyaviy hisobotni soxtalashtirishning eng keng tarqalgan shakllarini tadqiq etish, ularni tizimlashtirish va auditorlik riskiga ta‘sir darajasini aniqlash zarurati yuzaga kelmoqda.

Mahalliy amaliyotning o‘tkazilgan tahlili moliyaviy hisobotni soxtalashtirishning quyidagi shakllari eng ko‘p uchraydi, degan xulosaga kelish imkonini beradi.

Tashkilot daromadlarini soxta realizatsiya qilishni aks ettirish, tushumni muddatidan oldin tan olish yoki iqtisodiy mazmunga ega bo‘lmagan xo‘jalik operatsiyalarini rasmiylashtirish yo‘li bilan sun‘iy ko‘paytirish eng keng tarqalgan shakl hisoblanadi.

Ushbu usulni qo‘llashning asosiy sabablari rahbariyatning korxona foydalilik ko‘rsatkichlarini yaxshilashga, mulkdorlar, investorlar yoki kredit tashkilotlari oldidagi moliyaviy ko‘rsatkichlarni bajarishga hamda biznesning investitsion jozibadorligini oshirishga bo‘lgan intilishidir.

Auditor uchun bunday operatsiyalar moliyaviy hisobotni jiddiy buzib ko‘rsatishning yuqori xavfi bilan tavsiflanadi, chunki ular moliyaviy natijaga va xususiy kapital miqdoriga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi.

Mamlakatimiz amaliyotida hisobot davri xarajatlarini to‘liq aks ettirmaslik, xarajatlarni asossiz ravishda kelgusi davrlarga ko‘chirish yoki ularni yetarli asossiz kapitallashtirish hollari tez-tez uchraydi.

Bunday harakatlar tashkilot foydasini sun‘iy ravishda ko‘paytirish va rentabellik ko‘rsatkichlarini yaxshilash imkonini beradi.

Auditorning alohida e‘tibori zaxiralarni hisoblash, kelgusi davr xarajatlarini tan olish va hisobot davrlari o‘rtasida xarajatlarni to‘g‘ri taqsimlash bilan bog‘liq operatsiyalarga qaratilishi lozim.

Qalbakilashtirishning eng keng tarqalgan shakllaridan biri korxona aktivlari qiymatini asossiz ravishda oshirishdir.

Amaliyotda bu quyidagilar orqali namoyon bo‘ladi:

- tovar-moddiy zaxiralar qiymatini oshirib yuborish;
- soxta debitorlik qarzlarni aks ettirish;
- asosiy vositalarni asossiz qayta baholash;
- aktivlarning qadrsizlanishi o‘z vaqtida tan olinmaganda.

Bunday harakatlar korxonaning moliyaviy barqarorlik ko‘rsatkichlarini sezilarli darajada buzib ko‘rsatadi va moliyaviy hisobotdan foydalanuvchilarni uning haqiqiy mulkiy holati to‘g‘risida chalg‘itishi mumkin.

Aktivlarni oshirib ko‘rsatish bilan bir qatorda, korxona majburiyatlarining to‘liq aks ettirilmasligi ham tez-tez uchraydi.

Eng xarakterli misollar quyidagilardir:

- kreditorlik qarzining aks ettirilmaganligi;
- zaxiralarni to‘liq tan olmaslik;
- shartli majburiyatlarni yashirish;
- byudjet oldidagi qarzdorlikni o‘z vaqtida tan olmaslik.

5 Meliyev I.I. “Key Issues in the Audit of Financial Statements in Uzbekistan”, <https://europeanscience.org/index.php/2/article/view/1667>

6 Nomozov J. Mexanizmy usovershenstvovaniya protsedur vyavleniya i analiza nedostovernoy finansovoy otchetnosti v usloviyax uchetoyn praktiki Uzbekistana. Jurnal, Zelenaya ekonomika i razvitiye, 2025. № 7

Bunday harakatlar tashkilotning to'lov qobiliyati va moliyaviy barqarorligi ko'rsatkichlarini sun'iy ravishda yaxshilashga qaratilgan.

Zamonaviy sharoitda nafaqat hisobotning raqamli ko'rsatkichlari ishonchiligi, balki axborotni to'liq ochib berish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Amaliyotda quyidagi holatlar uchraydi:

- aloqador tomonlar to'g'risidagi ma'lumotlarning to'liq oshkor etilmasligi;
- hisobot sanasidan keyingi muhim voqealarni yashirish;
- shartli majburiyatlar to'liq ochib berilmaganda;
- korxonaning moliyaviy tavakkalchiliklari to'g'risidagi ma'lumotlarning buzib ko'rsatilishi.

Bunday qoidabuzarliklar foydalanuvchilarning asosli iqtisodiy qarorlar qabul qilishini sezilarli darajada qiyinlashtiradi.

Olib borilgan tadqiqot asosida muallif tomonidan moliyaviy hisobotlarni soxtalashtirish shakllarining mavjud tasniflari asosan ularning iqtisodiy mazmuniga yo'naltirilganligi va auditorlik amaliyoti ehtiyojlarini yetarli darajada hisobga olmasligi aniqlangan. Shu munosabat bilan, auditorlik tavakkalchiligiga ta'sir qilish darajasiga ko'ra soxtalashtirishning eng keng tarqalgan shakllarini tizimlashtirish taklif etiladi, bu esa auditorlik tartib-taomillarini rejalashtirish va o'tkazish samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Bizning fikrimizcha, soxtalashtirish holatlarini to'liqroq va aniqroq aniqlash uchun ularni belgilarini mukammal klassifikatsiyasi (tasnifi)ni tuzib chiqish lozim deb hisoblaymiz. Auditorlik faoliyati davomida ko'plab mijozlarni o'rganish, mavzuga oid adabiyotlar, maqolalar va dissertatsiya (avtoreferat)larni tahlil qilish natijasida tadqiqotchi moliyaviy hisobotlarni soxtalashtirish belgilari asosida auditorlik klassifikatorini tuzib chiqdi (1-jadval).

1-jadval

Moliyaviy hisobotni soxtalashtirish belgilari klassifikatori⁷

Tr	Belgilar guruhi	Asosiy ko'rsatkichlar	Mumkin bo'lgan auditorlik amallari
1.	Moliyaviy	Foydaning noodatiy o'sishi, rentabellikning keskin o'zgarishi, koeffitsiyentlarning sezilarli darajada tebranishi	Tahliliy amallar, koeffitsiyentli tahlil
2.	Buxgalteriya hisobi	Hisob siyosatining tez-tez o'zgarishi, o'tkazmalarga tuzatishlar kiritilishi, qo'lda bajariladigan muomalalarning ko'pligi	Hisob siyosati va muomalalar jurnallarini tekshirish
3.	Faoliyat yuritish	Iqtisodiy mazmunga ega bo'lmagan bitimlar, g'ayrioddiy shartnomalar, noodatiy kontragentlar	Birlamchi hujjatlarni tekshirish
4.	Soliq hisobi	Katta soliq yo'qotishlari, buxgalteriya hisobi va soliq hisobi o'rtasidagi tafovutlar, sezilarli tuzatishlar	Soliq tahlili va soliq hisobotlarini solishtirish
5.	Boshqaruv	Vakolatlarning to'planishi, ichki nazoratning sustligi, rahbariyatning tez-tez o'zgarishi	Ichki nazorat tizimini baholash
6.	Xulq-atvor	Auditorlarning ma'lumotlarga kirishini cheklash, xodimlarga bosim o'tkazish, hujjatlarni taqdim etishni istamaslik	Intervyu olish va kuzatish
7.	Hujjatlashtirish	Qalbaki hujjatlar mavjudligi, asl nusxalarning yo'qligi, turli tashkilot xujjatlarida xil imzolar aks etganligi	Hujjatli ekspertiza
8.	Shartnomaviy munosabatlar	Bog'liq tomonlar bilan bitimlar, soxta shartnomalar, g'ayrioddiy to'lov shartlari	Aloqador tomonlarni tekshirish
9.	Raqamli texnologiyalarni qo'llash	Elektron ma'lumotlarni o'zgartirish, ma'lumotlarni o'chirish, ro'yxatga olish jurnallaridagi nomuvofiqliklar	ATT auditi va raqamli izlar tahlili
10.	Tarmoq xususiyatlari	Iqtisodiyotning muayyan tarmog'iga xos belgilar	Ixtisoslashtirilgan tarmoq tartib-taomillari

Bizning fikrimizcha, soxtalashtirish holatlarini auditorlik tekshiruvi obyektlari bo'yicha tasniflash audit

7 Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

o'tkazish rejasini tuzish va o'tkazishda katta ahamiyat kasb etadi (2-jadval).

2-jadval

Moliyaviy hisobotni soxtalashtirish ko'rsatkichlarini auditorlik tekshiruvi obyektlari bo'yicha tasniflash⁸

Auditorlik tekshiruvi obyekti	Firibgarlikni nomoyon bo'lish shakli
Pul mablag'lari	Muomalalarni ayrimlarini hisobga olmaslik, yashirish hisob yuritish
Debitorlik qarzi	Soxta debitorlarni aks ettirish
Zahiralar	Zahiralar qiymati va (yoki) miqdorini oshirib (pasaytirib) ko'rsatish
Asosiy vositalar	Asosiy vositalar qiymatini (pasaytirib) oshirib ko'rsatish
Tushum (daromad)	Daromadni muddatidan oldin tan olish
Xarajatlari	Xarajatlarni ko'paytirib (kamaytirib) ko'rsatish
Majburiyatlar	Kreditorlik qarzlarni berkitish yoki kamaytirib ko'rsatish
Kapital	O'z kapitali qiymatini asossiz oshirib ko'rsatish
Soliqlar	Soliq bazasini kamaytirib ko'rsatish, QQSni asossiz kamaytirishga olish

Bizning fikrimizcha, moliyaviy hisobotni soxtalashtirish ko'rsatkichlarini ularni yuzaga keltirgan sabablar bo'yicha tasniflash auditorlarga kelgusida uning ta'sirini bartaraf qilish yoki kamaytirish yuzasidan choralar ishlab chiqish imkonini beradi (3-jadval).

3-jadval

Moliyaviy hisobotni soxtalashtirish ko'rsatkichlarini yuzaga kelish sabablari bo'yicha tasniflash⁹

Yuzaga kelish sabablari	Unga xos belgilar
Kredit olish	Foyda va aktivlarni oshirib ko'rsatish
Investorlarni jalb qilish	Moliyaviy ko'rsatkichlarni yaxshiroq ko'rsatishga xarakat
Soliqlarni kamaytirish	Daromadlarni pasaytirib ko'rsatish
Bonuslarga ega bo'lish	Foydani soxtalashtirish
Zararlarni yashirish	Xarajatlarni tan olishni kechiktirish
Bankrotlikdan qochish	Likvidlikni oshirib ko'rsatish

Auditorlik faoliyatida ko'p yillik tajriba shuni ko'rsatadiki, moliyaviy hisobotdagi firibgarlik holatlarini aniqlash vazifasi audit jarayonining barcha bosqichlari va uni o'tkazish uchun belgilangan tartib-taomillariga ham tegishli hisoblanadi. Shuning uchun ularga tegishli soxtalashtirish belgilari tadqiqotchi tomonidan quyidagicha tasniflandi (4-jadval).

4-jadval

Moliyaviy hisobotni soxtalashtirish ko'rsatkichlarini audit bosqichlari bo'yicha tasniflash¹⁰

Auditorlik tekshiruvi bosqichlari	Ularga xos asosiy belgilar
Rejalashtirish	Firibgarlik xavfi yuqori
Ichki nazoratni baholash	Nazorat muhitining kamchiliklari
Tahliliy protseduralar	G'ayrioddiy o'zgarishlar (tebranishlar)
Mohiyati bo'yicha tekshirish	Xatolar va buzib ko'rsatishlar
Auditni yakunlash	Bartaraf qilinmagan jiddiy chetga chiqishlar

Yuqorida keltirilgan barcha holatlarni hisobga olgan holda, tadqiqotchi moliyaviy hisobotni soxtalashtirish ko'rsatkichlarini yangi, integrallashgan 5 ta guruhga tizimlashtirishni tavsiya etadi.

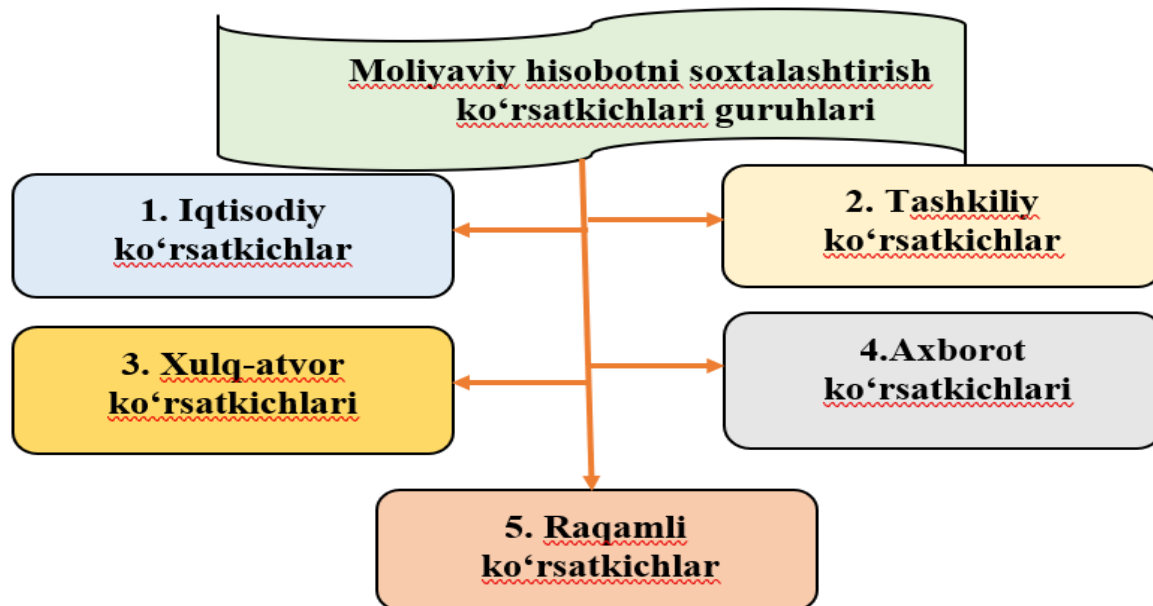
8 Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

9 Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

10 Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

1-rasmdagi

- Iqtisodiy ko'rsatkichlarga – foydani kattaroq ko'rsatish istagini;
- Tashkiliy ko'rsatkichlarga – zaif ichki nazorat tizimini;
- Xulq-atvor ko'rsatkichlariga – rahbar tomonidan qilinadigan bosimni;
- Axborot ko'rsatkichlariga – hisob yuritish sifatining pastligini;
- Raqamli ko'rsatkichlarga – elektron shaklda olinadigan ma'lumotlarni misol tariqasida soxtalashtirish imkonini beruvchi sabablar sifatida keltirish mumkin (1-rasm).

1-rasm. Moliyaviy hisobotni soxtalashtirish ko'rsatkichlari tasnifi¹¹

An'anaviy yondashuvlardan farqli o'laroq, taklif etilayotgan tasnif soxtalashtirish shakllarini nafaqat buzib ko'rsatish obyekti bo'yicha, balki moliyaviy hisobotning jiddiy buzib ko'rsatilishi xavfi darajasi hamda firibgarlik belgilarining namoyon bo'lish xususiyati va maxsus auditorlik tartib-taomillarini qo'llash zarurati bo'yicha ham birlashtiradi. Bunday yondashuv keyinchalik risk indikatorlari tizimi va auditorlik tartib-taomillarini tanlash uslubiyatini ishlab chiqish uchun asos yaratadi, bu esa tadqiqotning ilmiy yangiligi elementlaridan birini tashkil etadi.

Taklif qilinayotgan klassifikator ilmiy yangilik sifatida mavjud klassifikatorlardan quyidagilar bilan farq qiladi:

- u firibgarlikning moliyaviy va nomoliyaviy ko'rsatkichlarini birlashtiradi;
- firibgarlik xavfini baholash uchun xalqaro audit standartlari talablarini hisobga oladi;
- u har bir ko'rsatkichni muayyan audit protseduralari bilan bog'laydi;
- u raqamli texnologiyalar va ma'lumotlar tahlilidan foydalanishga imkon beradi;
- u moliyaviy hisobot firibgarligini aniqlash uchun integratsiyalashgan xavfga asoslangan modelni ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Shuning uchun mazkur tasnif tadqiqotchi tomonidan dissertatsiyaning bitta ilmiy yangiligi sifatida taqdim etilgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Shunday qilib, mahalliy amaliyot tahlili shuni ko'rsatdiki, moliyaviy hisobotni soxtalashtirishning eng keng tarqalgan shakllari daromadlarni oshirib ko'rsatish, xarajatlarni pasaytirish, aktivlar qiymatini oshirish, majburiyatlarni yashirish va oshkor etilayotgan ma'lumotlarni buzib ko'rsatishdir.

Ko'rsatilgan shakllarning har biri moliyaviy hisobotning ishonchliligiga turli darajada ta'sir ko'rsatishi bilan tavsiflanadi va o'ziga xos auditorlik tartib-taomillarini qo'llashni talab qiladi.

Muallif tomonidan amalga oshirilgan tizimlashtirish dissertatsiyaning keyingi bo'limlarida ishlab chiqiladigan moliyaviy hisobotni soxtalashtirish indikatorlarining tavakkalchilikka yo'naltirilgan tizimini shakllantirish uchun uslubiy asos yaratadi.

11 Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. ACFE - Occupational Fraud 2024: A Report to the Nations. <https://www.acfe.com/-/media/files/acfe/pdfs/rtnn/2024/2024-report-to-the-nations.pdf>
2. Wells J.T. Corporate Fraud Handbook: Prevention and Detection. 5th ed. — Wiley, 2017.
3. Persons O.S. Using Financial Statement Data to Identify Factors Associated with Fraudulent Financial Reporting // Journal of Applied Business Research. — 1995. — Vol. 11, No. 3. — P. 38–46.
4. ХАС 240 “Молиявий ҳисобот аудитини ўтказишда инсофсиз ҳаракатларга нисбатан аудиторнинг мажбуриятлари”. <https://www.imv.uz/>
5. Meliyev I.I. «Key Issues in the Audit of Financial Statements in Uzbekistan», <https://europeanscience.org/index.php/2/article/view/1667>
6. Номозов Ж. Механизмы усовершенствования процедур выявления и анализа недостоверной финансовой отчетности в условиях учетной практики Узбекистана. Журнал, Зеленая экономика и развитие, 2025. № 7

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100